

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۶ / شماره ۹۰ / ۱۴۰۴

۱۴۰۴/۰۵/۲۶

مطالب این شماره

چشم‌انداز بازار جهانی غلات و پیامدهای سیاستی آن در افق

۲۰۳۲..... ۲

ترجمه و تدوین: فریبا عباسی، الهام مهرپرور

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند خوانندگان
این اثر می‌باشد

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان: چشم‌انداز بازار جهانی غلات و پیامدهای سیاستی آن در افق ۲۰۳۲

ترجمه و تدوین: فریبا عباسی، الهام مهرپرور

کد: BR-4-14040526-(13)

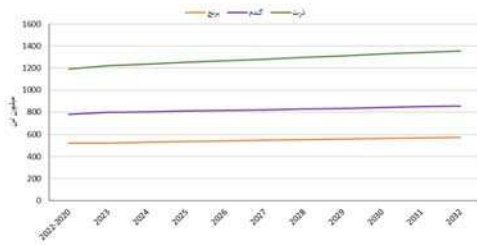
مقدمه

غلات به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اقلام راهبردی در امنیت غذایی جهانی، همواره نقش کلیدی در اقتصاد کشاورزی و تجارت بین‌المللی ایفا کرده است. با افزایش جمعیت، تغییرات اقلیمی، بحران‌های ژئوپلیتیکی و تحولات فناورانه، بازار جهانی غلات در دهه جدید با چالش‌ها و فرصت‌های نوینی روبه‌رو شده است. از این رو، بررسی متغیرهای کلیدی این بازار می‌تواند با بهبود دقت برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری آگاهانه توسط سیاست‌گذاران، بازرگانان و کشاورزان به تقویت امنیت غذایی و توسعه پایدار در جهان و کشورهای مختلف از جمله ایران کمک نماید. به همین منظور، در این یادداشت چشم‌انداز تولید، مصرف و قیمت جهانی و داخلی غلات (گندم، ذرت و برنج)، براساس پیش‌بینی‌های مشترک سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی در افق ۲۰۳۲ با در نظر گرفتن پیامدهای سیاستی در زمینه مدیریت عرضه و تقاضای این گروه محصولات بررسی می‌شود.

وضعیت تولید غلات در جهان:

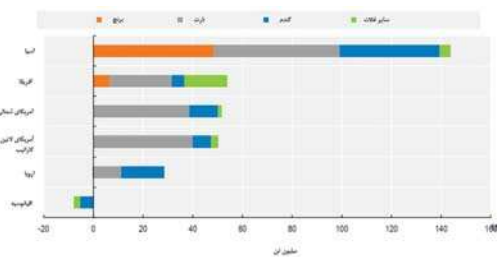
براساس پیش‌بینی‌ها، همان‌طور که در نمودار (۱) مشاهده می‌شود، در دهه آینده، رشد تولید جهانی غلات به دلیل عملکرد بالاتر و استفاده فشرده‌تر از زمین‌های زراعی موجود افزایشی خواهد بود که علت آن دسترسی گسترده‌تر و پذیرش انواع بذر جدید و بهبود یافته، استفاده بیشتر و کاراتر از نهاده‌ها و بهبود شیوه‌های کشاورزی است. علاوه بر این، آشفته‌گی بازار جهانی می‌تواند سیاست‌هایی را که با هدف افزایش تولید داخلی برای کاهش وابستگی با بازارهای جهانی انجام می‌شود، احیا کند. از سوی دیگر، رشد تولید ممکن است به دلیل تأثیرات تغییرات اقلیمی بر عملکرد، عدم دسترسی به فناوری‌های جدید در برخی کشورها و همچنین سرمایه‌گذاری‌های ناکافی محدود شود. شایان ذکر است، افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی و سیاست‌های جدید

مرتبط با محیط زیست می‌تواند به عنوان ترمزی برای شدت رشد تولید عمل کند.

نمودار ۱. وضعیت روند تولید گندم، ذرت و برنج در چشم‌انداز ۲۰۳۲ (منبع: OECD/FAO, 2023)

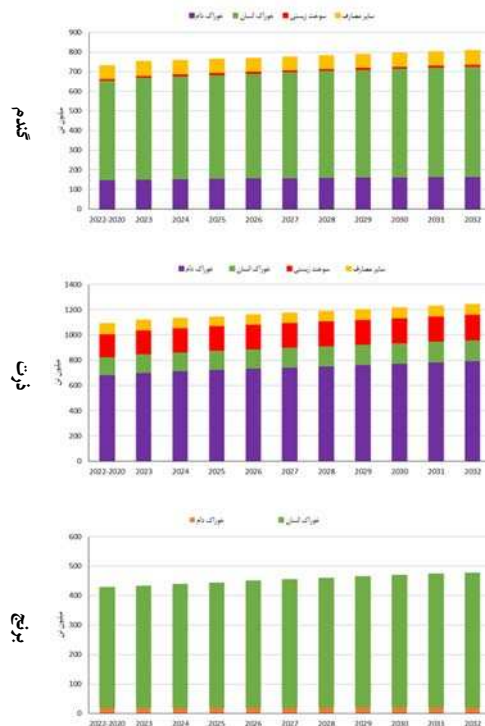
پیش‌بینی می‌شود تولید جهانی غلات از سطح کنونی خود حدود ۲.۹ میلیارد تن به ۳.۱ میلیارد تن تا سال ۲۰۳۲ افزایش یابد که عمدتاً برآمده از رشد تولید ذرت و برنج است. براساس نمودار (۲)، همانند دهه گذشته انتظار می‌رود این افزایش عمدتاً از کشورهای آسیایی سرچشمه بگیرد که حدود ۴۵ درصد از رشد جهانی را تشکیل می‌دهند. همچنین، پیش‌بینی می‌شود در آفریقا، ذرت و سایر غلات دانه‌درشت به عنوان محرک‌های اصلی رشد، سهم بیشتری در رشد جهانی تولید غلات نسبت به دهه گذشته داشته باشند. آمریکای لاتین و کارائیب نیز با افزایش تولید ذرت نقش چشمگیری در رشد تولید غلات خواهند داشت. با فرض شرایط رشد متوسط، انتظار نمی‌رود اقیانوسیه رکورد تولید تجربه شده در دوره پایه را حفظ کند.

نمودار ۲. سهم تولید غلات مناطق جهان در چشم‌انداز ۲۰۳۲ (منبع: OECD/FAO, 2023)

براساس گزارش فائو، ۱۷ درصد از تولید جهانی غلات در سال ۲۰۲۲ در سطح بین‌المللی معامله شد. با این حال، این سهم در بین غلات مختلف از ۱۰ درصد برای برنج تا ۲۵ درصد برای گندم متغیر است. انتظار می‌رود این نسبت در دهه آینده ثابت بماند و آسیا جایگاه خود را به عنوان بزرگترین صادرکننده برنج در جهان حفظ کند، در حالی که کشورهای آمریکای لاتین و کارائیب عمدتاً

رژیم‌های غذایی آفریقایی، افزایش مداوم مصرف سرانه این محصول در آن قاره را در پی دارد.

نمودار ۳. وضعیت روند مصرف گندم، ذرت و برنج در چشم‌انداز ۲۰۳۲ (منبع: OECD/FAO, 2023)

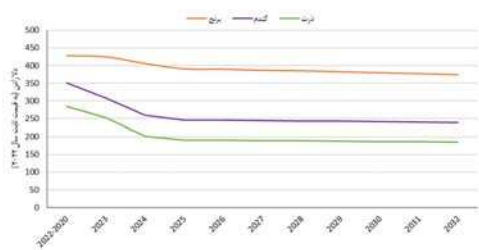
براساس نمودار (۴)، تقاضای غلات همچنان در وهله نخست، تحت تاثیر مصارف غذایی و پس از آن مصارف خوراکی خواهد بود. به طوری که در سال ۲۰۳۲، ۴۱ درصد از کل غلات مستقیماً توسط انسان مصرف خواهد شد، در حالی که ۳۷ درصد برای خوراک دام استفاده می‌شود و پیش‌بینی می‌شود، سوخت‌های زیستی و سایر مصارف ۲۲ درصد باقی‌مانده را تشکیل دهند. با این حال، این سهم‌ها در انواع مختلف غلات متفاوت است. در حالی که گندم و برنج عمدتاً برای غذا استفاده می‌شوند، مصرف خوراک دام در ذرت و سایر غلات دانه درشت غالب است. چنانکه در نمودارهای (۳) مشاهده می‌شود، برای سهم اجزای تقاضا تغییر چندانی پیش‌بینی نمی‌شود. رشد متوسط سالانه مصرف سوخت زیستی تولیدشده از ذرت (۱۰۳ درصد) بیشتر از گندم (۰۹۵ درصد) خواهد بود.

واردکننده گندم و صادرکننده ذرت خواهند بود. پیش‌بینی می‌شود، وابستگی بسیاری از کشورهای آفریقایی و آسیایی در طول دهه آینده به واردات غلات افزایش پیدا کند.

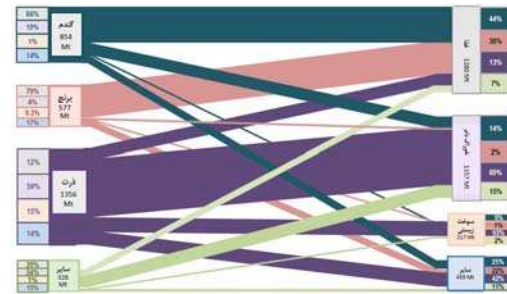
براساس پیش‌بینی‌های سازمان خواربار و کشاورزی و سازمان توسعه همکاری‌های اقتصادی، صادرات جهانی غلات تا سال ۲۰۳۲ با ۱۱ درصد افزایش به ۵۳۰ میلیون تن می‌رسد که گندم ۴۳ درصد از این رشد را به خود اختصاص خواهد داد، در حالی که مابقی آن را ذرت (۳۴ درصد)، برنج (۲۰ درصد) و سایر غلات دانه درشت (۳ درصد) در بر خواهد داشت. پیش‌بینی می‌شود روسیه با تأمین ۲۳ درصد از صادرات جهانی در سال ۲۰۳۲، بزرگترین صادرکننده گندم باقی بماند. ایالات متحده همچنان صادرکننده اصلی ذرت و پس از آن برزیل خواهد بود، در حالی که اتحادیه اروپا جایگاه خود را به عنوان صادرکننده اصلی سایر غلات دانه درشت حفظ می‌کند. هند، تایلند و ویتنام همچنان صادرکنندگان اصلی برنج خواهند بود و کامبوج و میانمار نقش پررنگ‌تری ایفا خواهند کرد. مانند سال‌های گذشته، انتظار می‌رود تقاضای خوراک دام چین عامل کلیدی در بازار غلات باشد. این پیش‌بینی‌ها فرض می‌کنند که واردات ذرت و گندم چین پایین‌تر از نقطه اوج اخیر باقی بماند و تا سال ۲۰۳۲ به ترتیب به ۱۹ و ۷۵ میلیون تن برسد.

وضعیت مصرف غلات در جهان:

غلات به عنوان اصلی‌ترین مولفه رژیم غذایی در اکثر مناطق جهان به‌شمار می‌رود. براساس برآوردها، طی هشت سال آینده، رشد تقاضای غلات به دلیل رشد کم‌تر تقاضای خوراک دام، سوخت‌های زیستی و سایر مصارف صنعتی، کندتر از دهه گذشته باشد. علاوه بر این، در بسیاری از کشورها، مصرف سرانه مستقیم مواد غذایی به ویژه غلات به سطح اشباع نزدیک می‌شود و در نتیجه رشد تقاضای کلی را محدود می‌کند (نمودار ۳). به طوری که رشد میانگین سالانه مصرف جهانی غلات برای ذرت (۱۰۲۷ درصد)، گندم (۱۰۰۲ درصد) و برنج (۱۰۰۵ درصد) تا دوره چشم‌انداز خواهد بود. رشد جمعیت، به ویژه در کشورهای با درآمد کم و متوسط رو به پایین، از مهم‌ترین دلایل افزایش تقاضای مواد غذایی است. پیش‌بینی می‌شود، با افزایش جمعیت، مصرف گندم و برنج در آسیا افزایش یابد، در حالی که سهم رو به رشد برنج در

نمودار ۵. وضعیت روند قیمت گندم، ذرت و برنج در چشم‌انداز ۲۰۳۲ (منبع: OECD/FAO, 2023)

نمودار ۴. توزیع انواع مصرف غلات جهان در چشم‌انداز ۲۰۳۲ (منبع: OECD/FAO, 2023)

در سال ۲۰۳۲، مصرف گندم در آسیا، آفریقا و خاورمیانه، به دلیل سهم بالا در تغذیه انسانی ۱۱ درصد افزایش خواهد داشت و به ۲۱۴ میلیون تن خواهد رسید. کشورهای هند، پاکستان، مصر و چین دو پنجم این افزایش را به خود اختصاص خواهند داد. کشورهای شمال آفریقا و غرب آسیا مانند مصر، ترکیه و ایران با مصرف سرانه بالایی از مصرف کنندگان عمده گندم خواهند بود.

وضعیت قیمت غلات در جهان:

محدودیت‌های همه‌گیری کووید-۱۹، جنگ روسیه علیه اوکراین، بیماری‌های دامی، کاهش تولید در برخی کشورها به دلیل تغییرات شدید آب و هوایی، هزینه‌های بالای کود و حمل و نقل و محیط اقتصاد کلان، از جمله تورم بالا، باعث افزایش قیمت غلات شده است. انتظار می‌رود این عوامل در طی دوره بررسی فروکش کنند، اما ممکن است همچنان در طول دوره چشم‌انداز بر قیمت‌ها تأثیر بگذارند. علاوه بر این، اختلالات تجاری ناشی از بی‌ثباتی سیاسی و تلاش برای کنترل تورم داخلی نیز می‌تواند تأثیر عمیقی بر بازارها داشته باشد. برخی کشورها قصد خود را برای تدوین استراتژی‌هایی برای مدیریت قیمت‌های داخلی، مانند افزایش موجودی، محدودیت‌های صادراتی، موانع وارداتی و افزایش یارانه برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان، اعلام کرده‌اند، اما اجرای این اقدامات اغلب نامشخص و از نظر مالی دشوار است. براساس پیش‌بینی‌های FAO و OECD چنانکه در نمودار (۵) مشاهده می‌شود، تا سال ۲۰۳۲ قیمت ثابت این محصولات نسبت به سال پایه ۲۰۲۲ روند کاهشی ملایمی را تجربه خواهد کرد. همچنین، با توجه به بالاتر بودن رشد تولید از میزان افزایش مصرف برای چند سال پیاپی، موجودی انبارها زیاده‌تر شده که براساس آن انتظار می‌رود در کوتاه‌مدت قیمت غلات پایین بماند.

وضعیت تولید و مصرف قیمت غلات در ایران

براساس پیش‌بینی سازمان‌های خواربار و کشاورزی و توسعه همکاری‌های اقتصادی، مصرف گندم در ایران به بیش ۱۸.۳ میلیون تن در سال ۲۰۳۲ افزایش پیدا می‌کند که ۲.۱ میلیون تن بیش از متوسط سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۲ است. مصرف برنج در چشم‌انداز ۲۰۳۲ در ایران ۴.۳ میلیون تن و ۴۰.۴ کیلوگرم به ازای هر فرد خواهد بود. همچنین مصرف عمده ذرت در ایران به خوراک دام با بیش از ۱۲.۰۷ میلیون تن اختصاص خواهد داشت. تولید غلات در ایران طی دوره ۲۰۳۰-۲۰۳۲ افزایش خواهد یافت که برای گندم، ذرت و برنج به ترتیب به ۱۳.۳، ۱.۳ و ۲.۵ میلیون تن در سال ۲۰۳۲ می‌رسد. در مقابل، مقدار واردات این محصولات به ترتیب ۵.۱، ۱۱.۰۴ و ۱.۹ میلیون تن برآورد می‌شود. برای مثال، ایران با ۳ درصد سهم بازار، پنجمین واردکننده برنج در جهان خواهد بود که بیانگر وابستگی ایران به بازار بین‌المللی برای تامین این محصولات است. از این رو، ایران، به‌عنوان یکی از واردکنندگان بزرگ غلات، در مواجهه با روندهای جدید بازار جهانی با مسائل پیچیده‌ای از جمله وابستگی به بازار ناپایدار بین‌المللی و چالش‌های کمبود بهره‌وری در تولید داخلی به دلیل شرایط فنی و خشکسالی روبه‌روست.

جمع‌بندی، تحلیل ریسک و پیامدهای سیاست‌گذاری:

در این یادداشت به ارکان اصلی بازار غلات، تولید، مصرف و قیمت در چشم‌انداز ۲۰۳۲ پرداخته شد. بازار غلات (به‌ویژه گندم و ذرت) و همچنین کود و سوخت‌های فسیلی، بیش از اکثر کالاهای دیگر تحت تأثیر جنگ روسیه و اوکراین قرار گرفته است. پیش‌بینی تولید و صادرات غلات از هر دو کشور، به ویژه اوکراین، در صورت

محیط سیاسی، اقتصادی، فناوری و اقلیمی و رقابت‌های بازار جهانی است که سیاست‌های تجاری و غیرتجاری کشورها چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌المللی بر آن اثرگذار است. از این رو، ضروری است کشورهایی مانند ایران که بخش قابل توجهی از غلات مورد نیاز خود را از مسیر واردات تامین می‌کنند، در سیاست‌گذاری‌های داخلی خود، به مجموعه این عوامل توجه نموده و نقش آنها را در بازار داخلی غلات ارزیابی کنند.

منابع:

1. OECD/FAO (2023), OECD-FAO Agricultural Outlook 2023-2032, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/08801ab7-en>.

طولانی‌تر شدن مدت بحران، کمتر از آنچه در این چشم‌انداز ارائه شده است، خواهد بود. علاوه بر این، با ادامه وضعیت فعلی، کشورهای شرق آفریقا، منطقه خاورمیانه و غرب آسیا که در گذشته به واردات غلات از منطقه دریای سیاه وابسته بودند، در حال حاضر شروع به یافتن منابع جدید تامین کرده‌اند، اما این روند به طور کامل انجام نپذیرفته است. ابتکار قرارداد غلات دریای سیاه نیز با توجه به وضعیت تنش‌ها نتوانست موفق باشد.

افزایش قیمت کود به دلیل اختلالات مداوم در عرضه ممکن است در کوتاه مدت منجر به کاهش بهره‌وری تولید، به‌ویژه در کشورهای کم‌درآمد شود. در پی این دو موضوع افزایش قیمت کالاها می‌تواند وضعیت امنیت غذایی بین‌المللی را که از قبل با چالش روبه‌رو بوده است، تشدید کند.

خشکسالی، سیل و شرایط آب و هوایی در پی تغییرات اقلیمی، ممکن است باعث نوسانات بیشتر در عملکرد غلات شوند و در نتیجه بر عرضه و قیمت‌های جهانی تأثیر بگذارند. در برخی از مناطق از جمله ایران، کمبود آب، خطرات بیشتری را در جهت محدود شدن تولید پدید می‌آورد.

محیط سیاست‌گذاری جهانی و کشورها نقش بسزایی در تعادل و جهت‌گیری بازار غلات خواهد داشت. سیاست‌هایی مانند تمرکز بر افزایش پایداری زیست محیطی در استراتژی از مزرعه تا سفره^۱ در اتحادیه اروپا و همچنین سیاست‌های طرفدار سوخت‌های زیستی در برزیل و هند، رقابت در تقاضا برای غلات را افزایش می‌دهد. سیاست‌های داخلی چین با تأثیر فزاینده بر تولید داخلی و تقاضای واردات، در تحولات آینده بازارهای غلات بسیار اثرگذار هستند. محدودیت‌های تجاری می‌تواند واکنش‌های بازار و تغییراتی در جریان‌های تجاری را در پی داشته باشد. سیاست‌های تسهیل‌کننده مربوط به محصولات تراریخته و اصلاح ژنتیک می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر پتانسیل تولید غلات در سطح جهان داشته باشد، همانطور که سرعت پذیرش فناوری‌های مرسوم موجود و شیوه‌های بهبود یافته کشاورزی می‌تواند تأثیر بگذارد. اگر کشورها بیشتر از محصولات تراریخته رویگردان شوند، این تغییرات سیاستی می‌تواند در جهت مخالف نیز پیش برود.

در مجموع می‌توان گفت، تولید، عرضه، تقاضا و قیمت در بازار غلات برآیندی از مجموعه عوامل و پیشران‌های محیطی اعم از

¹ Farm to Fork

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ شماره: ۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳ - ۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir

<https://www.agri-peri.ac.ir>